

Władysław Graf

Kommandantur
~~Regt.-Offizierlager XXIC~~

OSTRZESZÓW

OBOZY JENIECKIE

OKRES 1943-1945

Władysław Graf

Kommandantur
Reg.-Offizierlager XXIC

OSTRESZÓW
OBOZY JENIECKIE
OKRES 1943-1945

ZRÓDŁA I MATERIAŁY UZUPEŁNIAJĄCE OKRES 1943 - 1945

- "Obozy hitlerowskie na ziemiach polskich 1939-1945"
Informator encyklopedyczny opracowany przez
Główną Komisję Badań Zbrodni Hitlerowskich w Polsce
PWN 1979
- Fotografie ze zbiorów Muzeum Regionalnego w Ostrzeszowie

KONSULTACJA :

p.Jan Marek Cieplik

OKŁADKA :

Reprodukcje z oryginalnych stempli
z dokumentu p.Olgi Sojowej z 1943 roku

WYDAWCA :

OSTRZESZOWSKIE CENTRUM KULTURY
w Ostrzeszowie

WSTĘP

W dalszym ciągu cyklu "Obozy jenieckie w Ostrzeszowie", pragnę przybliżyć czytelnikowi okres 1943-1945 roku, w którym obóz jeniecki został przekształcony na Oflag XXI C /Kriegsgefangenen Offizierlager/.

Fakty dotyczące warunków pobytu w Ostrzeszowie jeńców wojennych - oficerów norweskich i holenderskich, postanowiłem udokumentować w wizualnym odbiorze poprzez przedstawienie autentycznych fotografii w reprodukcji, z miejsca i życia obozowego utrwalonego przez samych jeńców.

Treścią tego zeszytu zamykam historyczny zapis o obozach jenieckich w Ostrzeszowie. Zgodnie z zapowiedzią, następny numer będzie poświęcony już tylko reprodukcjom rysunków i obrazów z obozowego życia, wykonanych przez jeńców norweskich w okresie ich pobytu w Ostrzeszowie do czasu opuszczenia przez nich Ostrzeszowa po ewakuacji dnia 19 stycznia 1945 r. i w okresie pierwszej połowy 1945 roku.

Autor

....CIAĞ DALSZY

W pierwszym kwartale 1943 roku przygotowywano obóz dla oficerów - jeńców norweskich i holenderskich oraz jeńców żołnierzy włoskich i nawet serbskich jako pomocniczą służbę obsługi Ofłagu. Wtedy to wyprowadzono do innych obozów poza Ostrzeszów jeńców brytyjskich, francuskich, jugosłowiańskich i polskich. Jednocześnie określono średnią ilość jednoraźowego pobytu jeńców do liczby około 1.600 do 1.800 osób i pod te potrzeby przygotowano pomieszczenia obozowe i potrzebne zaplecze magazynowo - gospodarcze.

Dla pobytu jeńców pozostawiono :

1. Nowy Internat ks.ks. Salezjanów przy ul. J. Piłsudskiego
obecnie ZSZ Nr.1 przy ul. gen. Sikorskiego
2. Gimnazjum ks.ks. Salezjanów przy ul. Zamkowej
3. Gimnazjum Sióstr Nazaretanek przy ul. Zamkowej
4. Szpital Miejski obok placu Borek
5. Szpital zakaźny przy ul. Zamkowej /były budynek Urzędu Skarbowego/
6. Willę przy ul. Zamkowej z przeznaczeniem dla komendantury obozowej
7. Willę p. Biskubskiego przy ul. Zamkowej z przeznaczeniem dla kwater podoficerów niemieckich
8. Stary Internat ks.ks. Salezjanów dla kwater oficerów niemieckich
9. Budynek p. Kuśnierczyków przy ul. J. Piłsudskiego /obok nowego internatu/ z przeznaczeniem dla kwater wartowników niemieckich
10. Łaźnię i odkaźalnię obok Klasztoru
11. Magazyny gospodarcze w Synagodze przy ul. Zamkowej
/obecnie Dom Kultury/
12. Magazyny gospodarcze przy kaflarni p. Stasińskiego przy ul. Kaliskiej / obecnie Powstańców Wielkopolskich/
13. Katolicki cmentarz grzebalny
14. Ponadto jeńcy korzystali z kąpieliska przy obecnej ul. Kąpielowej, gdzie w okresie letnim korzystali z kąpeli a w okresie zimowym uprawiali łyżwiarstwo.

Z powyższego zestawienia wynika, że znacznie zmniejszono ilość budynków, pomieszczeń i placów przeznaczonych na cele obozowe w stosunku do stanu z roku 1939. Wówczas z liczby 32 miejsc, pozostawiono teraz 14, co wyraźnie charakteryzuje w pewnym stopniu zakres zaangażowania się Niemców przy organizacji obozu jenieckiego w Ostrzeszowie już dla oficerów stwarzając im bardziej znośne warunki przetrwania. Nie mały wpływ na taką sytuację miały wizytacje obozu ze strony Międzynarodowego Czerwonego Krzyża, wobec którego starano się o wypracowanie dobrej opinii o traktowaniu jeńców oficerów alianckich, zgodnie z międzynarodową konwencją o traktowaniu jeńców, dla zabezpieczenia takich samych

warunków ze strony aliantów wobec jeńców niemieckich przebywających w obozach alianckich.

W tej sytuacji znacznie zmalało zaangażowanie się polskiego społeczeństwa w niesieniu pomocy jeńcom, którzy w warunkach znacznie lepszych nie potrzebowali już tej pomocy. Mieli poprostu lepsze warunki przetrwania okupacji niż polska miejscowa ludność. Nie byli ciągle narażeni na represje ze strony okupanta i czuli się bezpiecznie, jedynie stała i długa rozłąka z rodzinami i macierzystym krajem były ich udręką. Wyżywienie mieli znacznie lepsze od kartkowych przydziałów dla Polaków. Posiadali własną służbę sanitarną i lekarską, z której nawet niekiedy korzystali Polacy mający dostęp do podobozów. Zoopatrzenie w lekarstwa były świadczone już tylko przez miejską aptekę. Punkt apteczny mieszczący się w mieszkaniu po p. Siberów przy Rynku został zlikwidowany. Systematycznie otrzymywali dary żywnościowe i odzieżowe świadczone przez Międzynarodowy Czerwony Krzyż.

Zdjęcie z prywatnego archiwum p.F.Pacanowskiej

Zatrudnione w Aptece panie : mgr Stanisława Kwietkowska-Chudzińska / na zdjęciu z lewej strony / i Franciszka Nasiedek-Pacanowska / na zdjęciu z prawej strony / utrzymywały stały kontakt z lekarską służbą obozową, czyniąc starania o jaknajlepsze zoopatrzenie podobozów w niezbędnie potrzebne lekarstwa, środki opatrunkowe i sanitarne.

Zwolnione dotychczas zajmowane budynki mieszkalne jak : dom.p.Zielewiczów przy ul.Zamkowej, dom mieszkalny przy Synagodze, wille sędziwskie przy ul.Zamkowej i inne budynki, przekazane zostały na zasiedlenie przez Niemców pozbawionych mieszkań przybyłych z różnych miast z Niemiec na skutek zbombardowania im mieszkań podczas alianckich nalotów.

Po zlikwidowaniu podobozu w stolarni p.Celińskiego, Niemcy po adaptacji budynków uruchomili fabrykę chemiczną "Biolabor" przeniesioną z Bremen po zbombardowaniu jej przez aliantów. Był to początek obecnego zakładu "Pollena".

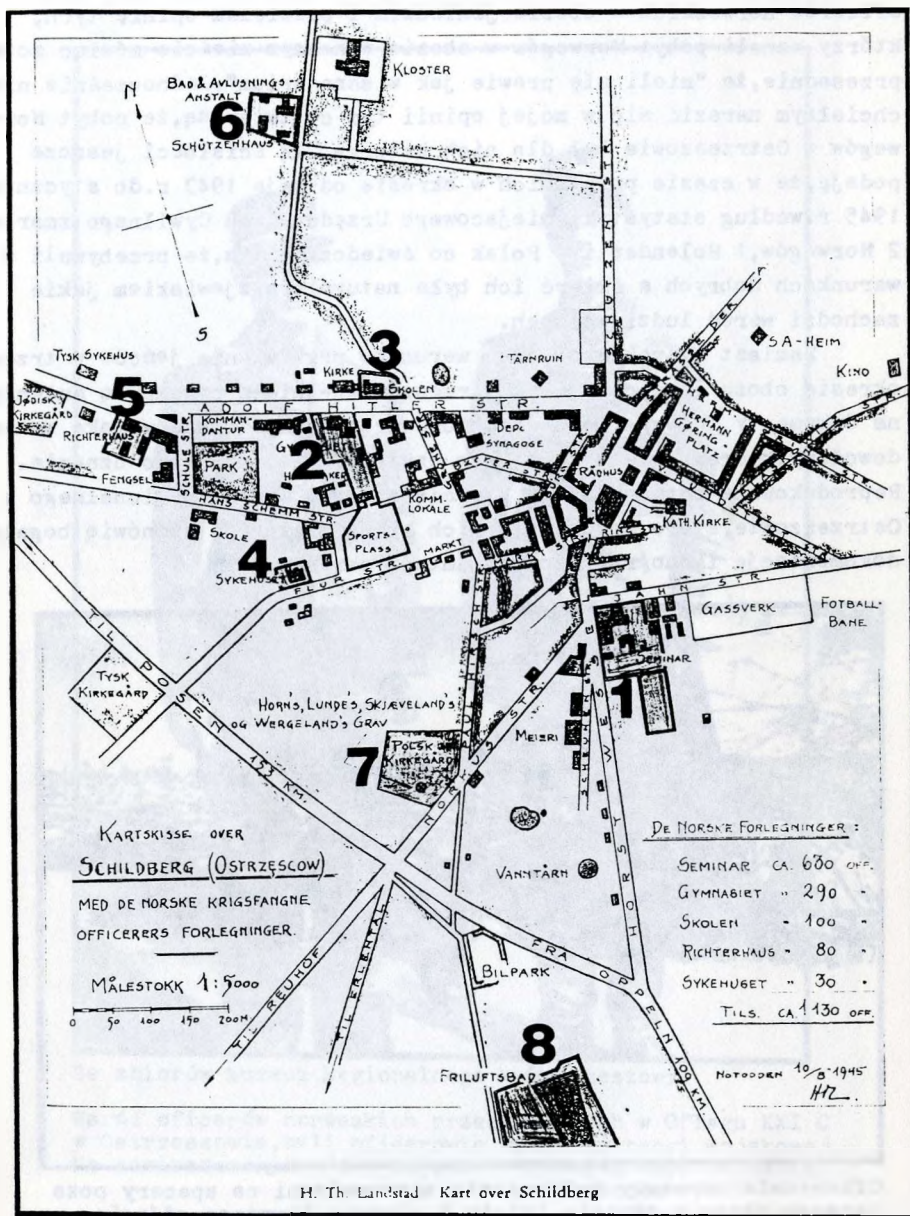
W trzecim okresie obozu jenieckiego w Ostrzeszowie, zdaniem historyków w porównaniu z innymi okresami był to najłagodniejszy czas traktowania jeńców wojennych biorąc pod uwagę sytuację w Ostrzeszowie, gdzie obóz w naszym mieście uznawany był jako łagodny w porównaniu z innymi obozami jenieckimi rozmieszczonymi na terenach polskich i niemieckich. Oficjalnie został założony jesienią 1943 r. na terenie byłego Stalagu XXI A, przyjmując nazwę nową "Oflag XXI C".

Rozmieszczenie podobozów Oflagu oraz budynków zaplecza obozowego zostało naniesione na mapce wykonanej w sierpniu 1945 roku przez norweskiego oficera, którą obok w reprodukcji zamieszczam. Na mapce tej naniesiono miejsca pobytu jeńców norweskich i terenów przez nich wykorzystywanych, które opatrzyłem dla ich opisu numerami:

- 1 - Nowy Internat ks.ks.Salezjanów
- 2 - Gimnazjum ks.ks.Salezjanów
- 3 - Gimnazjum Sióstr Nazaretanek
- 4.- Szpital Miejski
- 5 - Szpital zakaźny
- 6 - Łaźnia i odkaźalnia
- 7 - Cmentarz katolicki
- 8 - Basen kąpielowy

Jednocześnie z tej mapki można odczytać, że w czasie opuszczania Ostrzeszowa w dniu ewakuacji Norwegów, liczba w poszczególnych obiektach przedstawiała się następująco :

w Nowym Internacie 630, w Gimnazjum ks.ks.Salezjanów 290, w Gimnazjum Sióstr Nazaretanek 100, w szpitalu przy ul.Zamkowej 80, w szpitalu przy placu Borek 30 - razem 1.130 oficerów.

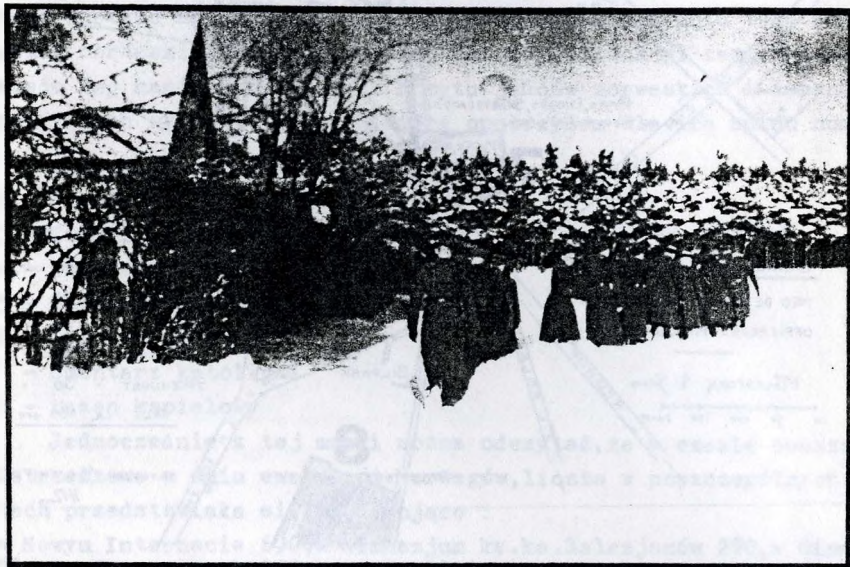

H. Th. Landstad Kart over Schildberg

Ze zbiorów Wł. Gręba

Będąc w tym czasie w Ostrzeszowie mogłem obserwować pobyt oficerów norweskich w obozie jenieckim i podzielać opinię tych, którzy uznali pobyt Norwegów w obozie w naszym mieście mówiąc może przesadnie, że "mieli się prawie jak w sanatorium". Jednocześnie nie chciałbym narażać się w mojej opinii tym co twierdzą, że pobyt Norwegów w Ostrzeszowie był dla nich katorgą. Dla ścisłości jeszcze podaję, że w czasie pobytu ich w okresie od maja 1943 r. do stycznia 1945 r. według statystyki miejscowego Urzędu Stanu Cywilnego zmarło : 2 Norwegów, 1 Holender i 1 Polak co świadczy o tym, że przebywali w warunkach dobrych a śmierć ich była naturalnym zjawiskiem jakie zachodzi wśród ludzi wolnych.

Zamiast szerokiego opisu warunków przebywania jeńców w trzecim okresie obozu jenieckiego w Ostrzeszowie - niech przemówią autentyczne dokumenty fotograficzne zrobione przez samych jeńców jako materiał dowodowy, którego niech oceni sam czytelnik według swego uznania. Reprodukowane fotografie są częścią zbiorów Muzeum Regionalnego w Ostrzeszowie, które zgromadziło ich kilkadziesiąt i stanowią bogatą dokumentację ikonograficzną z tamtego okresu.

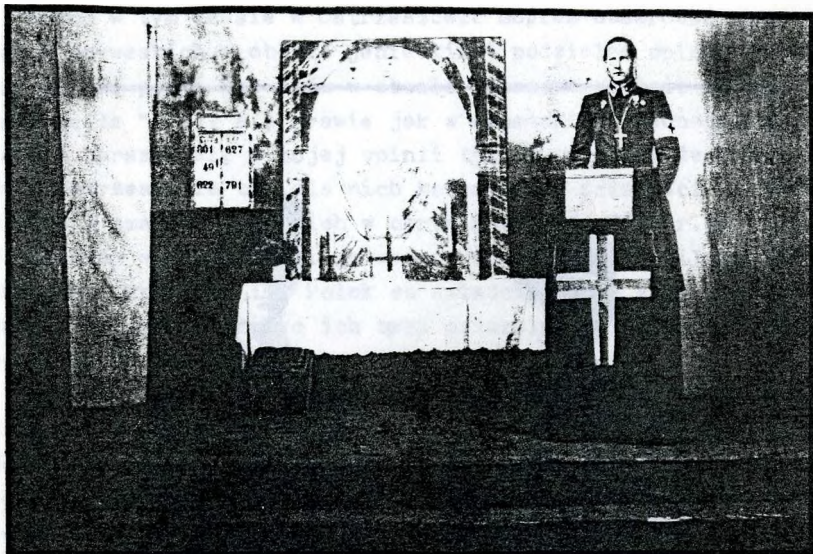

Oficerowie norwescy byli często wyprowadzani na spacery poza terenem obozu w okresie letnim i zimowym. Powyższe zdjęcie zrobione z ukrycia przez Wł. Grafa przy wejściu do lasu klasztornego

Ze zbiorów Muzeum Regionalnego w Ostrzeszowie

Wśród oficerów norweskich przebywających w Oflęgu XXI C w Ostrzeszowie, byli oficerowie wysokiej rangi wojskowej. Na zamieszczonym wyżej zdjęciu - generał Ruge ze swoim adiutantem

W obozie w Nowym Internacie przy ul. J. Piłsudskiego była urządzona kaplica, w której odprawiano nabożeństwa dla jeńców. Na zdjęciu ołtarz i wojskowy kapelan norweski - pastor protestancki.

W podobozach w Nowym Internacie i Gimnazjum ks. ks. Salezjanów jeńcy mieli do dyspozycji własne biblioteki i czytelnie. Biblioteki te stanowiły znaczne zbiory książek przesyłane przez Międzynarodowy Czerwony Krzyż.

Zdjęcia ze zbiorów Muzeum Regionalnego w Ostrzeszowie

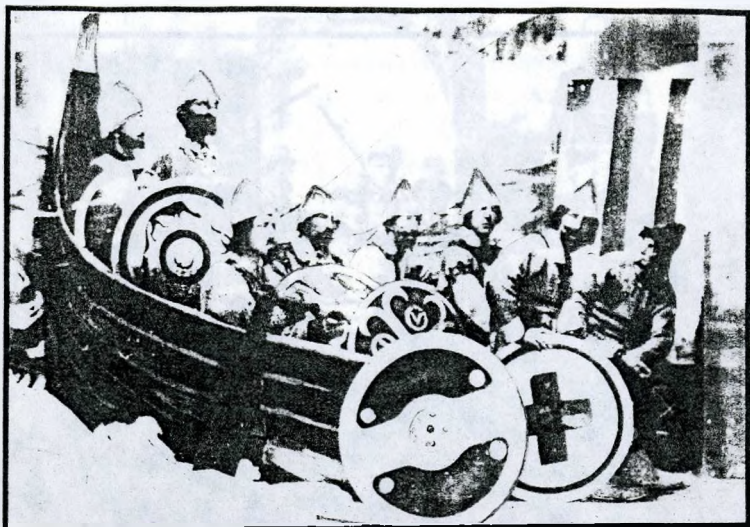

W podoboże w Gimnazjum ks.ks.Salezjanów prowadzono systematyczne dokształcanie jeńców w różnych kierunkach. Na zdjęciu grupa oficerów norweskich - nauczycieli kursów dokształcających.

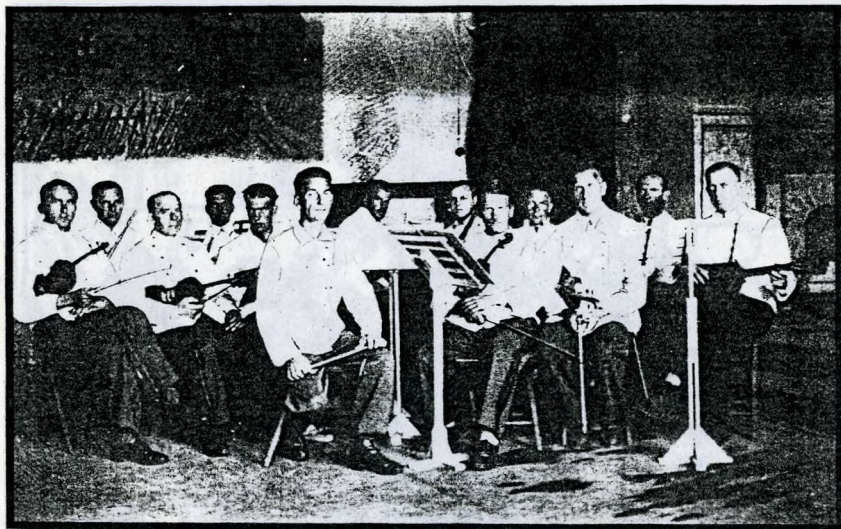

Egzamin pisemny w sali wykładowej - prowadzonej w obozie szkoły handlowej.

Zdjęcie ze zbiorów Muzeum Regionalnego w Ostrzeszowie

Systematycznie ćwiczył amatorski zespół teatralny. Wystawiał przedstawienia i rewie dla jeńców. Na te przedstawienia zapraszano również oficerów i żołnierzy niemieckich.

W obozie prowadzono w szerokim zakresie życie kulturalno-oświatowe. Między innymi jeńcy posiadali własną orkiestrę smyczkową, dając współtowarzyszom niewoli koncerty. Posiadali zbiory nut, byli równo ubrani w wojskowe spodnie z lempasami i białe bluzy.

Uprawiali zajęcia rekreacyjne, wśród których popularną była gra w krokieta.

Prowadzili pogawędki jednocześnie zażywając powietrza podczas spacerów na dziedzińcu obozowym.

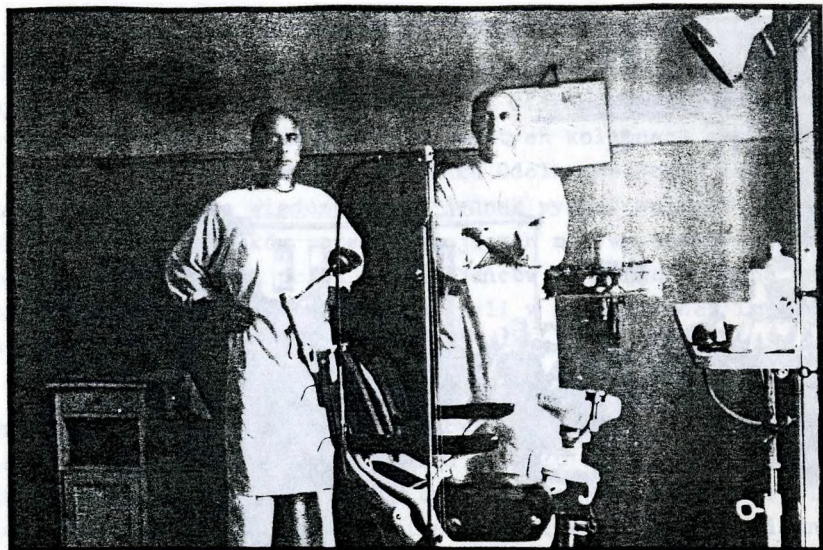
Zdjęcia ze zbiorów Muzeum Regionalnego w Ostrzeszowie

Dbali o fizyczną tężyznę poprzez gimnastykę poranną i wieczorną .

Uprawiali zajęcia sportowe. Na zdjęciu mecz siatkówki.
Zdjęcia ze zbiorów Muzeum Regionalnego w Ostrzeszowie

W obozie jenieckim był urządzony gabinet stomatologiczny. Jak na warunki obozowe bardzo dobrze wyposażony.

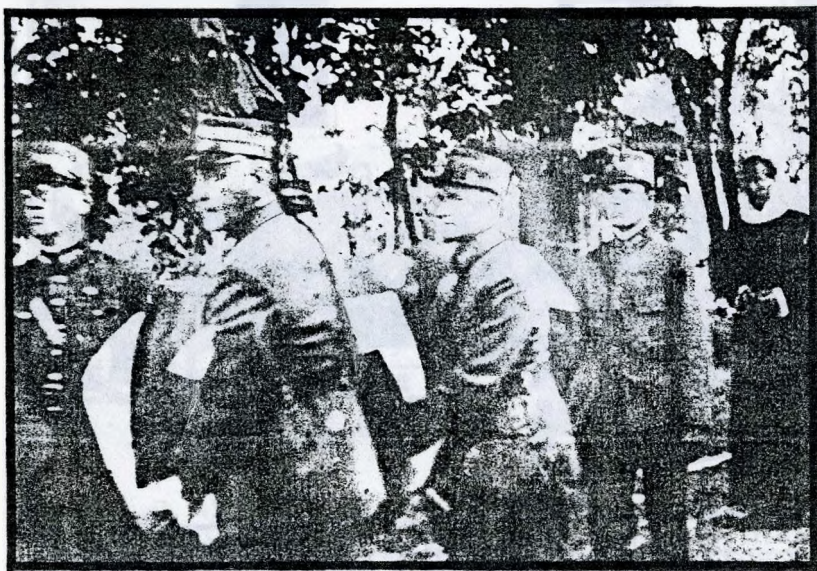
Uprawiali czynny wypoczynek /dobrowolny/ prowadząc zajęcia prac fizycznych. Na zdjęciu cięcie i rąbanie drewna na potrzeby kuchni obozowej.

Zdjęcia ze zbiorów Muzeum Regionalnego w Ostrzeszowie

Pogrzeb zmarłego oficera norweskiego. Wyprowadzenie trumny z budynku Nowego Internatu wśród szeregu jeńców salutujących zmarłemu.

Zdjęcie ze zbiorów Muzeum Regionalnego w Ostrzeszowie

Jeńca norweskiego pochowano na cmentarzu katolickim w kwaterze jeńców wojennych. Trumnę okryto flagą norweską. W pogrzebie uczestniczył pastor ubrany w liturgiczny strój protestancki.

Zdjęcie ze zbiorów Wł. Grafa

W 1945 roku - styczniowe ofensywy wojsk radzieckich zbliżała się do Ostrzeszowa. Zmusiła Niemców do ewakuacji jeńców wojennych i likwidacji obozu Oflag XXI C. Jeńców wyprowadzono z Ostrzeszowa grupami i na pieszo w zwartych kolumnach ewakuowano na zachód ulicą Piastowską w kierunku Odolanowa. Dokąd ich prowadzono dokładnie nie wiadomo. Można jednak wysnuć wniosek z treści okładki albumu rysunków przedstawiających motywy obozu ostrzeszowskiego wykonanych przez samych jeńców, że swoją wojenną wędrówkę po obozach jenieckich zakończyli w miejscowości Luckenwalde na terenie Niemiec.

Podczas ewakuacji jeńców w czasie formowania kolumny marszowej na trasie na ulicy Piastowskiej obok ostrzeszowskiego więzienia, dwóch oficerów norweskich zbiegło i ukryło się w budynku więziennym, którego główna brama była uchylona. W tym czasie więzienie było już opuszczone przez straż więzienną i samych więźniów. Tam ukrywali się do dnia wyzwolenia miasta - 21 stycznia 1945 roku godzin popołudniowych. W tym czasie obok więzienia przechodzili panowie Tadeusz Koterba i Walenty Wieczorek, do których zwrócili się o pomoc. Zostali doprowadzeni do domu p. Cieplików przy ul. Zamkowej nr. 4, gdzie przebywali przez następne trzy dni domagając się doprowadzenia do wojskowej komendy radzieckiej. Dnia 24 stycznia p. Jan Marek Cieplik przeprowadził ich do radzieckiej komendantury, która wówczas mieściła się w domu p. Kahlowej przy ul. Kolejowej /na przeciwko kina/. Do dziś nie wyjaśniono dalszych okoliczności powrotu ich do Norwegii mimo, że poprosili p. Cieplików o adres oraz zadeklarowali przesłać wiadomość w podzięcie za pomoc i opiekę.

W wspomnianym już albumie znajduje się rysunek-karykatura przedstawiająca jeńca dźwigającego swój "obozowy dobytek" opatrzona datą 19 stycznia 45 r., jako niezaprzeczalny dowód tego, że ewakuacja jeńców z Ostrzeszowa odbyła się tego dnia.

W takich to okolicznościach zakończył się czas trwania obozów jenieckich w Ostrzeszowie, który rozpoczął się początkiem września 1939 roku a zakończył 19 stycznia 1945 roku i trwał 5 lat i prawie 5 miesięcy.

Ze zbiorów Wł.Grafa

PODSUMOWANIE TEMATU : OBOZY JENIECKIE W OSTRZESZOWIE

Kończąc opisowy cykl o ostrzeszowskich obozach jenieckich nasuwają się jeszcze refleksje, które należałoby rozważyć i z perspektywy odległego już czasu skorygować pewne dotychczasowe zapisy. Wypada podjąć próbę odpowiedzi na pytania :

- jakim właściwie był obóz jeniecki w Ostrzeszowie ?
- ilu jeńców przeszło przez ten obóz ?

Rozważając pierwszy problem uważam, że należałoby ustosunkować się oddzielnie do trzech okresów trwania obozu jenieckiego, opisanych oddzielnie w "zeszytach ostrzeszowskich".

Zeszyty nr.15 i 16 dotyczyły pierwszego okresu, którego nazwałbym bardzo tragicznym dla Polaków - internowanych cywilnych osób oraz jeńców wojennych przebywających w tzw.obozie przejściowym, na samym początku jeszcze bez nazwy i rejestracji jeńców w warunkach urągających wszelkim prawom obchodzenia się z ludźmi. Bardzo złe i ciasne warunki zakwaterowania, niedożywienie, brak opieki medycznej, szerzące się epidemie spowodowały, że w okresie od września 1939 roku do czerwca 1940 roku według rejestru Urzędu Stanu Cywilnego w Ostrzeszowie zanotowano oficjalnie zgony :

- w 1939 r. - 41
- w 1940 r. do czerwca - 16

razem 57 zgonów osób cywilnych i polskich jeńców wojennych.

Według posiadanych w moim zbiorze relacji jeńców z korespondencji z nimi, opisującymi w jakich warunkach przebywali i czego byli neocznymi świadkami, liczbę zgonów należałoby napewno podwoić oraz uznać, że w tym okresie a szczególnie w 1939 roku zmarło ponad 100 osób a może i więcej. Zmarłych jeńców chowano w tajemnicy w nieznanych dotąd miejscach poza Ostrzeszowem i poza ewidencją USC.

W drugim okresie /zeszyt nr.17/ od czerwca 1940 roku do końca 1942 roku, na skutek wizytacji i interwencji Komisji Międzynarodowego Czerwonego Krzyża, warunki znacznie się poprawiły i nastąpiła pewna stabilizacja w zakresie funkcjonowania zasad i utrzymania obozów jenieckich w/g międzynarodowej konwencji biorąc jeszcze pod uwagę fakt, że Stalag XXI A w Ostrzeszowie był obozem różnych narodowości. Przestał być obozem przejściowym a osobowy ruch jeńców był znacznie ograniczony. Poprawa warunków pobytu jeńców w zakresie zakwaterowania

wyżywienia i opieki lekarskiej spowodowały znaczne zahamowanie zgonów, bowiem w okresie od lipca 1940 roku do końca 1942 roku oficjalnie zanotowano przez USC :

- w 1940 r. /II półrocze/	- 10 zgonów
- w 1941 roku	- 11 zgonów
- w 1942 roku	- 6 zgonów
razem	27 zgonów

Trzeci okres /zeszyt nr.18/ od stycznia 1943 roku do stycznia 1945 roku należał do okresu, w którym obóz jeniecki w Ostrzeszowie przemieniono na obóz dla oficerów pod nazwą Oflag XXI C. Warunki diametralnie się poprawiły i według opinii historyków należałoby uznać i zaliczyć obóz w Ostrzeszowie za najbardziej łagodny dla jeńców - oficerów, w porównaniu z innymi Oflagami rozmieszczonymi na terenie Polski i Niemiec. Z własnych obserwacji mogę stwierdzić przebywając w tym okresie w Ostrzeszowie, że nawet pewnym grupom jeńców zezwolono poruszać się po mieście bez wartowników. Bardzo znaczna poprawa zakwaterowania, wyżywienia wspomaganego przez dostawy paczek żywnościowych z Międzynarodowego Czerwonego Krzyża, opieki medycznej, uprawiania sportów, zaspokajania potrzeb moralnych, kulturalnych i oświatowych spowodowały, że w aspekcie fizycznego i moralnego przetrwania okresu okupacji zanotowano :

- w 1943 roku	- 4 zgony jeńców
- w 1944 roku	- 1 zgon jeńca

razem 5 zgonów, w tym dwóch Norwęgów, jeden Anglik,
1 Holender i 1 Polek

Odpowiedź na drugą kwestię : "ilu jeńców przeszło przez obóz w Ostrzeszowie" jest bardzo złożona. Z tego okresu Niemcy nie pozostawili w Ostrzeszowie pełnej ewidencji. Zachowały się tylko częściowe spisy jeńców przebywających w poszczególnych podobozach w ostatnim okresie i dotyczące oficerów norweskich oraz Włochów z grupy gospodarczej.

W dotychczas publikowanych zapisach powtarza się taka sama ilość jeńców przebywających w Ostrzeszowie. Podaje się, że od września 1939 roku do czerwca 1940 roku przeszło przez obóz 12 tysięcy cywilów i 22 tysiące jeńców armii polskiej - co stanowi razem 34 tysiące.

Biorąc pod uwagę fakt, że w tym okresie obóz był uznawany jako przejściowy i rotacja pobytu jeńców była znaczna, kiedy to zwalniano jeńców do domów lub przenoszono do innych obozów, liczbę taką można przyjąć jako zbliżoną do faktu.

W tych samych publikacjach podaje się również, że w czasie od połowy czerwca 1940 roku do stycznia 1945 roku "to historia życia bez mała 90 tysięcy jeńców alianckich i po klęsce Mussoliniego także Włochów". Osobiście nie podejmuję ryzyka poddania wątpliwości tej liczby, a dla zastanowienia się nad jej wiarygodnością opracowałem tabelę, na podstawie wykazów liczbowych jeńców w Ostrzeszowie według Informatora encyklopedycznego opracowanego przez Główną Komisję Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce - Rady Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa pt. "Obozy hitlerowskie na ziemiach polskich 1939-1945" wydawnictwa PWN - 1979 /strona 358 pozycja 3272 i 3273/, uznając te cyfry jako sprawdzone i wiarygodne.

Z podanych liczb w tej publikacji wynika, że przeciętnie w obozie ostrzeszowskim przebywało :

- w 1941 roku około 1.170 jeńców
- w 1942 roku około 1.870 jeńców
- w 1943 roku około 1.640 jeńców
- w 1944 roku około 1.700 jeńców.

Średnia w wyżej podanych okresach wynosiła zaś 1.600 osób.

Biorąc pod uwagę okoliczność ruchu osobowego poprzez wymianę jeńców uwzględniając nawet 100 % w każdym roku co uważam osobiście za wielkość zawyżoną, to można przyjąć liczbę 6.380 osób, którą rozliczając w prostym rachunku i dodając do średniego stanu rocznego zaś 1.600 osób - otrzymamy wielkość około 8.000 jeńców, którzy przeszli przez obóz jeniecki w Ostrzeszowie w okresie od 1941 do 1944 roku.

Sumując okres pierwszy, w którym przyjmujemy liczbę 35 tys. i dodamy nawet dla pozostałych okresów liczbę 10 tys. - to z tego rachunku wynika, że przez obóz jeniecki w Ostrzeszowie przeszło razem 45 tysięcy osób.

Podając taką możliwą alternatywę, zstrzegam się od posądzania mnie o podważanie dotychczasowych publikowanych zapisów w tym temacie i próby obalenia wiarygodności historycznej prawdy. W moim wnioskowaniu oparłem się tylko na materiałach źródłowych możliwie mi dostępnych a czytelnikowi pozostawiam ocenę w oparciu o wydane już publikacje i moje uwagi na temat ilości jeńców, którzy przeszli przez jeniecki obóz w Ostrzeszowie.

TABELA STANÓW OSOBOWYCH

DATA	RAZEM	Bryt.	Franc.	Polacy	Jugos.	Norw.	Holen.	Włosi	Serb.	Radz.
28.II.1941	1.514	1.122	78	314						
1.VII.1941	852	658	107	87						
1.IX.1941	1.146	806	61	279						
1.IV.1942	1.770	1.752	4	14						
1.X.1942	1.957	1.857	89	7	4					
1.I.1943	1.662	1.604	43	11	4					
1.X.1943	1.611					1.085	378	124	24	
1.I.1944	1.719					1.091	474	154		
1.X.1944	1.689					1.126	462	93	6	2

Z zapisu z Informatora encyklopedycznego opracowanego przez
 Główną Komisję Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce oraz
 Rady Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa pt. "OBOZY HITLEROWSKIE
 NA ZIEMIACH POLSKICH 1939-1945" PWN Warszawa 1979
 strona 358 poz.3272 i 32 73

POSŁOWIE

W tym zeszycie kończę treść cyklu pt. "OBOZY JENIECKIE W OSTRZESZOWIE". Starałem się historyczny ten zapis w dziejach Ostrzeszowa udokumentować wyłącznie na :

- opisach świadków - jeńców wojennych przebywających w obozie jenieckim w Ostrzeszowie na podstawie wymienionej z nimi korespondencji, która jest w moim posiadaniu.
- Wywiadach z świadkami żyjącymi - osobami sprawującymi różne bezpośrednie czynności w samym obozie lub pośrednio w udzielaniu pomocy jeńcom.
- Zbiorach ikonograficznych Muzeum Regionalnego w Ostrzeszowie /szczególnie dokumentacja fotograficzna/.
- Zbiorach z prywatnych archiwów i życzliwie mi udostępnionych celem wykorzystania
- Materiałach własnych z prywatnego archiwum.
- Zapisów w mojej pamięci jako świadka przebywającego w tym okresie w Ostrzeszowie.
- Częściowo tylko materiałach dotychczas opublikowanych drukiem.

W oparciu o w.wymienione źródła i materiały zapis ten można przyjąć jako zbliżony do prawdy.

Przy okazji wyrażam wdzięczność i podziękowanie Dyrektorowi Ostrzeszowskiego Centrum Kultury p.Leszkowi Nowaczykowi oraz Dyrektorowi p.mgr Józefowi Janasowi, paniom mgr Mirosławie Rzepeckiej i Danucie Kulig z Muzeum Regionalnego w Ostrzeszowie za życzliwość i pomoc w napisaniu tego cyklu.Osobne podziękowanie składam p.Janowi Markowi Cieplikowi za uwagi i konsultację dot.zwistniałych faktów oraz zdarzeń w tym okresie.

Autor

18

Z CYKLU: ZESZYTY OSTRZESZOWSKIE

1992